

*Татьянчиков А.О.*

кандидат психологічних наук, доцент

## **РОЗВИТОК КРЕАТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ ПЕРЕХОДУ ДО НАВЧАННЯ В ОСНОВНІЙ ШКОЛІ**

**Анотація:** статтю присвячено обґрунтуванню необхідності дослідження креативних здібностей учнів на сучасному етапі, на якому інтелектуальний і творчий потенціал особистості виступають найважливішими умовами прогресивного розвитку суспільства. Саме через попит на творчу особистість постає питання щодо необхідності розвитку її креативного потенціалу, фундамент якого закладається ще в школі. Звертається увага на те, що особливої значущості для розвитку креативних здібностей учнів набуває саме їхній перехід до навчання в середній школі.

**Ключові слова:** фактори креативності, творчі здібності, динаміка, адаптація, середня ланка школи.

**Аннотация:** статья посвящена обоснованию необходимости исследования креативных способностей учащихся на современном этапе, на котором интеллектуальный и творческий потенциал личности выступают главнейшими условиями прогрессивного развития общества. Именно через спрос на творческую личность встает вопрос о необходимости развития ее креативного потенциала, фундамент которого закладывается еще в школе. Обращается внимание на то, что особенное значение для развития креативных способностей учеников приобретает именно их переход к обучению в средней школе.

**Ключевые слова:** факторы креативности, творческие способности, динамика, адаптация, среднее звено школы.

У сучасних умовах змін у суспільстві, у соціальній, політичній, економічній сферах життя, Україна чітко визначила орієнтири на входження в освітній та життєвий простір Європи. У зв'язку з цим інтелектуальний і творчий потенціал особистості, а також такі її якості, як відкритість новому досвіду, вміння розв'язувати певні питання в нестандартних ситуаціях, творче ставлення до оточуючої дійсності виступають найважливішими умовами прогресивного розвитку суспільства.

Саме тому в державі здійснюється суттєве реформування системи освіти, запровадження нової її філософії, метою якої є створення умов, спрямованих на соціальну мобільність, активність і творчість людини.

Національна доктрина розвитку освіти України проголошує дитину як найвищу цінність, визначаючи одним із головних і пріоритетних напрямів

освітянської діяльності стратегію на забезпечення її життєздатності, що передбачає насамперед гармонійну адаптацію та повноцінне функціонування в соціальному середовищі. На перший план виходить адаптація дитини до нових умов навколишньої дійсності. У віковому розвитку вона повинна пройти низку етапів соціального існування, тобто соціалізації (дитячий садок, початкова школа, середня школа тощо), на кожному з яких дитина зазнає певних труднощів. І саме від позитивного вирішення проблеми адаптації на кожному з цих етапів, передусім в навчальному закладі, залежить подальший розвиток дитини.

Особливого значення набуває психологічна адаптація особистості на етапі переходу до середньої ланки навчання, оскільки саме цей період, як правило, пов'язаний з істотними труднощами. Умови навчання в середній школі висувають суттєві вимоги до інтелектуального та особистісного розвитку, а також навчальних знань. Між тим, рівень розвитку дітей у цьому віці не однаковий: в одних він відповідає умовам успішного навчання і розвитку, а в інших – ледь досягає припустимої межі, що сприяє появі різного роду ускладнень у дітей в процесі їхньої адаптації. На цей процес впливає також вступ дитини у підлітковий вік.

Слід зазначити, що підлітковий вік характеризується суттєвими змінами у психіці дитини: змінюються сформовані раніше життєві поняття, а також завдяки розвитку нового рівня мислення змінюються інші психічні процеси. Шкільне навчання в середніх класах сприяє розвитку теоретичного мислення у доступних цьому вікові формах. Між тим, у початковій школі діти тільки знайомляться з навчальною діяльністю, а в середній – вже опановують основи самостійних форм роботи, у них більш активно розвиваються пізнавальна й інтелектуальна сфери. Підлітків відрізняє підвищена пізнавальна активність, розширення обсягу знань, поява нових мотивів навчання, що дає можливість займатися самостійною творчою працею. Суттєві зрушення відбуваються також і в розвитку самосвідомості учнів у процесі активного становлення особистості. Відтак, перехід до п'ятого класу може стати для учня початком нового життя, нових творчих успіхів, розкриттям нових граней характеру, власних можливостей, прихованих ресурсів. Усе це в комплексі є гарною базою для розвитку креативних здібностей.

Особливо гостро проблема виявлення творчих здібностей у дітей стоїть в наші дні, на сучасному етапі розвитку суспільства, оскільки навчальні заклади повинні (і їм рекомендується) виявляти їх з метою створення сприятливих умов навчання відповідно до їхніх можливостей. Проблема індивідуалізації учня,

спрямованої на розвиток в нього творчого мислення в процесі соціалізації, виходить на перший план.

У зв'язку з цим особливої значущості набуває дослідження динаміки факторів креативності саме в процесі адаптації підлітків до середньої ланки школи. При цьому під факторами креативності ми розуміємо швидкість, чіткість, гнучкість мислення, чутливість до проблем, оригінальність, винахідливість і конструктивність при їх вирішенні. Потрібне також науково-обґрунтоване розуміння поняття «креативність», озброєння практичних працівників шкіл відповідними методиками дослідження цього феномену.

У психологічній науці накопичено багатий теоретичний та емпіричний матеріал з різних аспектів дослідження креативності. Сутність та природа креативності вивчалась багатьма вітчизняними (Д.Богоявленська, Л.Гурова, Л.Єрмолаєва-Томіна, В.Клименко, Г.Костюк, Н.Лейтес, О.Лук, О.Матюшкин, В.Моляко, Я.Пономарьов, В.Роменець, О.Тихоміров та ін.) та зарубіжними (Е.де Боно, М.Вертгеймер, Дж.Гілфорд, Р.Дилтс, К.Дункер, Р.Стернберг, П.Торренс та ін.) науковцями, які приділяли увагу вивченню її структурних компонентів, механізмів, а також критеріїв діагностичного оцінювання.

Аналіз літератури (Л.Артемова, Н.Скрипченко, Н.Побірченко, П.Зінченко, Е.Торренс, Дж.Гілфорд, І.Цимбалюк, Ю.Пенех та ін.) показав, що система шкільного навчання в деяких випадках має здатність заблокувати, а не виявляти творчі здібності учнів. Практика свідчить, що креативні діти швидко проходять початковий етап інтелектуального розвитку й виявляють опір усім видам нетворчих робіт, що дуже часто негативно оцінюється вчителями. Саме тому виявляється актуальним і набуває особливої значущості дослідження динаміки факторів креативності в процесі адаптації підлітків до навчання в середній ланці школи.

Метою статті є дослідження динаміки факторів креативності підлітків у процесі їх адаптації до школи середньої ланки.

Отже, перехід із молодшої школи в середню – дуже важливий момент в житті школяра, оскільки в нових умовах його навчання, і навіть існування, все для нього нове і малознайоме: як вчителя, так і форма навчання. У такій ситуації школяру приходиться нелегко: і цікаво, і тривожно, оскільки він сам ще не розуміє свого нового стану, не оцінює адекватно свій потенціал, з'являється бажання заявити про себе, щоб бути прийнятим не тільки в колективі підлітків, але й новими вчителями-предметниками. Ось чому, наскільки легко і швидко молодший підліток пристосується до умов середньої

школи, залежить передусім від сформованості відповідних умінь і навичок, які, на наш погляд, визначають успішність адаптації.

Особливого значення на цьому перехідному етапі набуває проблема психологічної діагностики творчих здібностей школяра і далі – дослідження динаміки факторів його креативності. Слід зазначити, що, в науковій літературі зустрічаються неоднозначні дані щодо динаміки креативності в молодшому шкільному віці (нестабільність, спад в одних дітей, підйом у других, стабільність у третіх, при цьому означені показники теж нестійкі й можуть як зростати, так і падати), дані щодо молодшого підліткового віку, особливо при переході від молодших класів до середніх, зовсім відсутні. Між тим, за нашими даними, в цей віковий період показники креативності (швидкість, гнучкість, оригінальність, винахідливість розробки) зростають. Крім того, виявлено, що показники гнучкості і оригінальності зростають сумісно з показником швидкості. Порівняльний аналіз робіт досліджуваних дітей і спостереження за їх роботою в процесі тестування показують, що учні п'ятих класів за відведений відрізок часу (наприклад, 10-15 хвилин) встигають виконати згідно інструкції більше різних позицій в кожному завданні (тест П.Торренса), ніж учні молодших класів (наприклад, можуть виконати в другому завданні 9 варіантів, іноді – 10, із 10 можливих; відповідно: учні молодших класів – лише 7 варіантів).

Отже, можна зробити наступні *висновки*:

1. Отримані нами дані дають можливість констатувати зростання всіх показників креативності дитини саме в період її адаптації й навчання в середній школі. При цьому найбільше зростають показники швидкості, гнучкості, оригінальності. Втім, це відбувається тільки в результаті їх постійного розвитку і під впливом сприятливих умов, які забезпечують цей розвиток.

2. На зростання показників креативності суттєво впливають: специфічність інформації, яку одержує дитина, об'єм знань зовнішнього (предметного) світу, власне продуктивний процес.

3. Високі показники креативності, а також їх позитивна динаміка в молодшому підлітковому віці можуть бути обумовлені не тільки психологічною, але й фізіологічною природою дитини.

4. На зростання показників креативності дитини певний вплив має їх психічний розвиток в дошкільному і молодшому шкільному віці.

### **Література**

1. Банзелюк Е.И. Возрастная динамика показателей креативности у детей 6-9 лет / Е.И. Банзелюк // Вопросы психологии. – 2008. - № 3. – С. 55 – 60.

2. Гергель Є.Л. Психологічні особливості формування креативних здібностей в підлітковому віці : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Є.Л. Гергель. – К., 2007. – 20 с.

3. Коблик Е.Г. Первый раз в пятый класс! Программа адаптации детей к средней школе / Е.Г. Коблик. – М.: «Генезис», 2007. – 122с.

4. Лейтес Н.С. Умственные способности и возраст / Н.С. Лейтес.– М.: Педагогика, 1971.– 279с.

5. Литвиненко Н.В. Адаптация школьников в критические периоды развития к образовательной среде: автореф. дис. на соиск. учен. степени доктора психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогическая и возрастная психология» / Н.В. Литвиненко.– Самара, 2009.– 47с.

6. Опанасюк Г. Перебіг адаптації в дітей 1, 5 класів / Г. Опанасюк // Психолог. – 2009. - № 3-4, січень. – С. 10 – 11.

7. Сперанская Н.И. Учебная адаптация учащихся при переходе из начальной в основную школу: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Сперанская Нина Ивановна.– Тюмень, 2001. – 133с.

8. Татьянчиков А.О. Розумові операції в контексті адаптації учнів до навчання в основній школі: Методичні рекомендації педагогічним працівникам загальноосвітніх шкіл та практичним психологам.– Слов'янськ: Вид-во Б.І. Маторіна, 2015. – 114с.

9. Цукерман Г.А. Переход из начальной школы в среднюю как психологическая проблема / Г.А. Цукерман // Вопросы психологии.– 2001.– № 5.– С. 19-34.